

**КОМПАРАТИВНА ПРЕДНОСТ ИЗВОЗА ПОЉОПРИВРЕДНИХ
ПРОИЗВОДА И ХРАНЕ СРБИЈЕ И ЗЕМАЉА ДУНАВСКЕ РЕГИЈЕ***Светлана Игњатијевић,¹ Иван Милојевић², Иванчевић Саво³***Резиме**

У раду је анализирана међународна трговина земаља Дунавске регије. Предмет истраживања је анализа компаративне предности и специјализације у међународној трговини пољопривредним производима, а посебно хране Србије и земаља Дунавске регије. Динамички је сагледана структура спољнотрговинског промета, компаративна предност извоза пољопривредних производа и хране применом Баласса методе и специјализација у међународној трговини применом Грубел–Плоудовог индекса.

Истраживањем је установљена позитивна компаративна предност извоза пољопривредних производа и хране Србије, Молдавије, Мађарске, Украјине, Бугарске и Румуније, и интраиндустријски карактер извоза пољопривредних производа и хране већине земаља Дунавске регије. У производњи пољопривредних производа и хране постоји потенцијал који треба искористити у циљу побољшања конкурентских позиција на тржишту. Основа конкурентности треба да буде препознатљив квалитет робе и робне марке.

Кључне речи: *међународна трговина, динамизирање извоза, Баласса индекс, компаративна предност извоза пољопривредних производа и хране, интраиндустријска размена.*

Увод

Дунав представља један од најважнијих развојних потенцијала ЕУ. Дунавска регија, као подручје које заузима петину ЕУ, има посебан значај и утицај на ЕУ у целини. Стратегија ЕУ за Дунавску регију има за циљ да мобилише све потенцијале, идеје и пројекте у циљу превазилажења неуједначеног степена развијености, јачања економије земаља чланица, очувања и заштите животне средине, развоја транспорта и образовања. У остваривању циљева Заједничке свеобухватне

1 др Светлана Игњатијевић, доцент, Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду, Нови Сад, Цвећарска бр. 2, тел.: +381 21 400 484, е-маил: ceca@fimek.edu.rs

2 др Иван Милојевић, ванредни професор, Универзитет за пословне студије у Бања Луци, Бања Лука, Јована Дучића 23а, РС–БиХ, тел. +381600702697, е-маил: drimilojevic@gmail.com

3 Проф. др Саво Иванчевић, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд

стратегије за земље Дунавског слива, посебан значај има укључивање Републике Србије у израду ове стратегије. „Њеном каснијом применом, допринеће се: јачању економије, интеграцији секторских политика Републике Србије у развојне планове ЕУ, поспешивању билатералне и мултилатералне сарадње Републике Србије са свим земљама Дунавског слива“ (Позиција Републике Србије за учешће у изради свеобухватне стратегије ЕУ за регион Дунава, 2010).

Конституисање Дунавске регије ће донети многе политичке, економске и структурне промене које захтевају пажљиву анализу. Овај рад настоји да сагледа структурне карактеристике међународне трговине земаља Дунавске регије. Основни циљ рада јесте да сагледа ниво компаративне предности извоза аграрних производа, а посебно хране и специјализацију у међународној трговини Србије и земаља Дунавске регије. Истраживање се заснива на квалитативно-квантитативној анализи, при чему је методолошка основа базирана на примени научно релевантних показатеља међународне трговине и укључени су следећи показатељи: Баласа индекс откривене компаративне предности (Баласа, 1965) и специјализација у међународној трговини (Грубел–Ллоуд, 1975). Овај рад у основи има за циљ да упореди структуру међународне трговине и измери компаративне предности извоза пољопривредних производа и хране земаља дунавске регије.

Рад је подељен у три главна дела. У првом делу је дефинисан предмет, циљ истраживања и описана је методологија за оцену компаративне предности извоза и специјализације у међународној трговини. У наставку су квалитативно и квантитативно оцењени емпиријски резултати. Спроведено истраживање пружа могућност да се сагледају структурне разлике у међународној трговини земаља и до које мере се разлике повећавају или смањују у анализираном периоду. Посредством компаративне анализе Србије и преосталих тринаест земаља Дунавске регије покушали смо да сагледамо структурне промене и карактеристике робног извоза. У закључним разматрањима презентовани су резултати до којих се дошло током истраживања.

Методологија и извор података

Предмет истраживања је анализа компаративне предности извоза и специјализације у међународној трговини пољопривредним производима, а посебно хране Србије и земаља Дунавске регије. Србија има потенцијал за производњу и прераду квалитетних и здравствено исправних производа и за развој конвенционалне, интегралне и органске пољопривредне производње за потребе домаћег тржишта и извоза. Циљ истраживања јесте да се проуче компаративне и конкурентске предности извоза пољопривредних производа (посебно хране) и да се изврши компаративна анализа извоза пољопривредних производа Србије и земаља Дунавске регије. У раду су коришћени подаци УН ЦОМТРАДЕ за одговарајуће године.

Према методологији Конференције УН за трговину и развој (УНЦТАД), производи су подељени у две основне групе: *примарни* и *индустријски производи*. У овом

раду анализирана је подгрупа примарних производа: *пољопривредни производи* (сектори и одсеци Стандардне међународне трговинске класификације (СМТК 0, 1, 2, 4 без 27 и 28). Пољопривредни производи се даље класификују на: *Храну* (0, 1, 4 и 22 СМТК) и *Сирове материје* (21, 23, 24, 26, 29 СМТК) (ИТЦ, 2010).

Применом Баласса метода у истраживању, реално су сагледане компаративне предности извоза пољопривредних производа (посебно хране) и дефинисана њихова конкурентност на страном тржишту. Баласа образац за израчунавање изражене компаративне предности (Баласа, 1965):

$$RCA = \ln \left[\frac{X_i}{M_i} \right] \times \left(\frac{\sum_{i=1}^n X_i}{\sum_{i=1}^n M_i} \right) \times 100$$

У наведеном обрасцу, X представља вредност извоза, а M је ознака за вредност увоза. У случају да је земља специјализована у производњи оних добара које производи јефтиније у односу на остатак света, $PЦА$ показатељ има позитивне вредности и указује на постојање компаративне предности.

За анализу нивоа специјализације у интраиндустријској размени користи се Грубел–Ллоудов индекс. $ГЛ$ је вредност Грубел–Ллоудовог индекса за одређену групу производа. X представља вредност извоза, а M је вредност увоза. Индекс се креће у распону од 0 до 1. $ГЛ$ индекс се израчунава помоћу обрасца (Грубел, Х., Ллоуд, П., 1975):

$$GL_i^t = \left(\sum_{i=1}^n (X_i^t + M_i^t) - \sum_{i=1}^n |X_i^t - M_i^t| \right) / \sum_{i=1}^n (X_i^t + M_i^t)$$

Већа вредност индекса указује на већи ниво специјализације у интраиндустријској размени, а нижа вредност $ГЛ$ индекса показује да је спољнотрговинска размена ближа интериндустријској размени.

Емпиријски резултати

Водећи партнери у 2009. години су били Босна и Херцеговина, Немачка, Црна Гора и Румунија. У 2009. години, извоз у БиХ је износио 12,17%, у Немачку 10,4%, у Црну Гору 10% и у Румунију 5,8% укупног извоза.

Високо учешће извоза пољопривредних производа, а посебно хране у укупном извозу земаља Дунавске регије указује да је основа конкурентности у извесној мери остала непромењена. Структура извоза и увоза представљена је подацима о процентуалном учешћу извоза и увоза пољопривредних производа, а посебно хране у укупном спољнотрговинском промету. Истраживања показују да је у анализираном периоду дошло до повећања учешћа извоза и увоза у укупном промету код већине земаља.

Табела 1. Учешће извоза и увоза пољопривредних производа и хране у укупном спољнотрговинском промету земаља Дунавске регије

Земља		2004.		2009.	
		% Извоза	% Увоза	% Извоза	% Увоза
Аустрија	П. производи	7,81	3,61	6,88	9,91
	Храна	5,82	1,39	5,59	7,72
Мађарска	П. производи	7,37	5,09	8,38	6,03
	Храна	6,61	3,87	7,86	5,26
Немачка	П. производи	4,91	8,28	6,39	9,12
	Храна	4,13	6,80	5,61	7,84
Србија	П. производи	25,89	9,19	24,33	9,15
	Храна	21,79	7,64	22,83	7,81
Молдавија	П. производи	57,86	13,75	47,68	16,67
	Храна	52,06	9,04	47,16	15,24
Чешка	П. производи	4,99	6,57	5,89	7,56
	Храна	3,44	4,99	4,53	6,31
Словачка	П. производи	5,30	6,44	6,08	7,80
	Храна	3,77	5,06	4,69	6,92
Словенија	П. производи	3,79	8,77	7,99	14,31
	Храна	2,71	5,93	5,22	10,29
БиХ	П. производи	15,95	17,50	13,89	18,03
	Храна	4,38	16,46	7,69	16,97
Украјина	П. производи	11,96	7,75	24,99	11,61
	Храна	10,41	6,40	23,81	10,52
Бугарска	П. производи	12,51	6,80	17,55	11,00
	Храна	10,42	5,40	16,62	10,28
Румунија	П. производи	5,97	7,41	10,29	2,66
	Храна	3,04	6,31	7,43	1,54
Хрватска	П. производи	12,64	9,79	18,45	10,87
	Храна	9,02	8,37	13,64	10,14
ЦГ	П. производи	*	*	16,15	25,22
	Храна	*	*	11,65	24,50

Извор: УН Цомтраде и обрачун аутора (УН Цомтраде не располаже подацима о извозу Црне Горе за 2004. годину)

У 2009. години највеће учешће извоза пољопривредних производа имале су: Молдавија, Украјина, Србија, Хрватска и Бугарска. Највећи процентуални удео увоза пољопривредних производа у 2009. години имале су: Црна Гора, БиХ, Молдавија и Словенија. Са аспекта нашег истраживања, значајно је истаћи да је остварено повећање увоза пољопривредних производа у Аустрију, Словенију, Бугарску и земље окружења (ЦГ, Хрватска и БиХ). С обзиром да је у 2004. години Србија имала врло високо учешће извоза пољопривредних производа у укупном

извозу (на другом месту, после Молдавије) и да је њена позиција у 2009. години у извесној мери непромењена, важно је истаћи који значај за Србију има производња и промет пољопривредних производа са земљама Дунавске регије.

Анализа компаративне предности извоза и специјализације у интраиндустријској размени пољопривредних производа и хране земаља Дунавске регије

У анализи је тежиште на сагледавању откривене компаративне предности и специјализације у спољној трговини пољопривредним производима и храном применом Баласса индекса и Грубел–Ллоудовог индекса. Анализиран је положај овог сектора у спољнотрговинском промету у периоду 2004–2009. године за све земље Дунавске регије.

Компаративна анализа извоза пољопривредних производа и хране (РЦА) показала је да позитивну вредност индекса компаративне предности имају производи са значајнијим извозом у односу на увоз. Перспективе поменутог сектора проистичу из повећања светске трговине и тражње на иностраном тржишту⁴. Анализа спољне трговине пољопривредним производима земаља Дунавске регије помоћу Грубел–Ллоудовог индекса указује на велику отвореност у трговини, присуство диференцираних производа и високо учешће производа у извозу и увозу.

Табела 2. РЦА и ГЛ показатељ извоза пољопривредних производа и хране према методологији Конференције УН за трговину и развој (УНЦТАД) земаља Дунавске регије, 2004. и 2009. година

Земља		2004.	2009.	2004.	2009.
		РЦА	РЦА	ГЛ	ГЛ
Аустрија	П. производи	0,77	-0,17	0,63	0,93
	Храна	1,42	-0,11	0,39	0,96
Мађарска	П. производи	0,26	0,42	0,86	0,80
	Храна	0,42	0,50	0,78	0,77
Немачка	П. производи	-0,36	-0,21	0,86	0,91
	Храна	-0,33	-0,18	0,87	0,92
Србија	П. производи	-0,03	0,17	0,96	0,84
	Храна	-0,02	0,22	0,97	0,79
Молдавија	П. производи	0,47	0,05	0,60	0,94
	Храна	0,65	0,08	0,48	0,90
Чешка	П. производи	-0,28	-0,19	0,86	0,91
	Храна	-0,38	-0,28	0,81	0,87

4 Detaljnije o komparativnim prednostima poljoprivredno-prehrambenih proizvoda prema sektorima, odsecima, robnim grupama i pojedinačno proizvodima SMTK videti u Ignjatijević, Svetlana, 2011, Komparativne prednosti agrara Srbije u spoljnoj trgovini, doktorska disertacija, FIMEK, Novi Sad.

Земља		2004.	2009.	2004.	2009.
		РЦА	РЦА	ГЛ	ГЛ
Словачка	П. производи	-0,24	-0,24	0,88	0,88
	Храна	-0,33	-0,38	0,83	0,81
Словенија	П. производи	-0,85	-0,61	0,56	0,69
	Храна	-0,80	-0,70	0,58	0,65
БиХ	П. производи	-0,39	-0,47	0,45	0,49
	Храна	-0,79	-0,70	0,16	0,32
Украјина	П. производи	0,62	0,55	0,73	0,69
	Храна	0,68	0,60	0,71	0,67
Бугарска	П. производи	0,16	0,09	0,88	0,94
	Храна	0,19	0,09	0,86	0,93
Румунија	П. производи	-0,39	0,80	0,73	0,51
	Храна	-0,76	0,96	0,51	0,43
Хрватска	П. производи	-0,23	-0,09	0,77	0,91
	Храна	-0,31	-0,20	0,69	0,80
ЦГ	П. производи	*	-0,43	*	0,24
	Храна	*	-0,49	*	0,19

Извор: УН Цомтраде и обрачун аутора

Анализа индекса компаративне предности извоза пољопривредних производа и хране (РЦА) показује да је у 2009. години већи број земаља показао позитивну компаративну предност извоза у односу на 2004. годину. Анализа компаративне предности извоза пољопривредних производа и хране (РЦА) четрнаест земаља Дунавске регије, указује на *позитивну*, компаративну предност извоза код 6 земаља. То су: Мађарска ($РЦА^{2004} = 0,26$, $РЦА^{2009} = 0,42$); Србија ($РЦА^{2004} = -0,03$, $РЦА^{2009} = 0,17$); Молдавија ($РЦА^{2004} = 0,47$, $РЦА^{2009} = 0,05$); Украјина ($РЦА^{2004} = 0,62$, $РЦА^{2009} = 0,55$); Бугарска ($РЦА^{2004} = 0,16$, $РЦА^{2009} = 0,09$); Румунија ($РЦА^{2004} = -0,39$, $РЦА^{2009} = 0,80$).

Негативну вредност компаративне предности имају следеће земље: Аустрија ($РЦА^{2004} = 0,77$, $РЦА^{2009} = -0,17$); Немачка ($РЦА^{2004} = -0,36$, $РЦА^{2009} =$

$-0,21$); Чешка ($РЦА^{2004} = -0,28$, $РЦА^{2009} = -0,19$); Словачка ($РЦА^{2004} = -0,24$, $РЦА^{2009} = -0,24$); Словенија ($РЦА^{2004} = -0,85$, $РЦА^{2009} = -0,61$); БиХ ($РЦА^{2004} = -0,39$, $РЦА^{2009} = -0,47$); Хрватска ($РЦА^{2004} = -0,23$, $РЦА^{2009} = -0,09$); ЦГ ($РЦА^{2009} = -0,43$).

У спољној трговини пољопривредним производима и храном, земље са позитивном компаративном предности остварују суфицит. Уочава се да је код већине земаља ове регије у анализираном периоду дошло до повећања компаративне предности и побољшавања конкурентности, што је резултат повећане трговинске отворености и специјализације у спољној трговини. Анализа извоза земаља регије које имају позитивну компаративну предност показује да су у питању производи ниже фазе прераде – пољопривредно-прехранбени и ресурсно интензивни производи, што

указује на динамизирање извоза производа ниже фазе прераде. Уочава се да су Аустрија, Молдавија, БиХ, Украјина и Бугарска изгубиле предност у извозу пољопривредних производа и хране.

Резултати анализе специјализације у спољној трговини пољопривредним производима применом Грубел–Ллоудовог индекса указују да преовладава интраиндустријска специјализација и говори о отворености сектора у спољној трговини. Висока вредност индекса интраиндустријске размене указује на специјализацију у спољнотрговинској размени.

Анализа интраиндустријске размене пољопривредних производа и хране (ГЛ) у 2009. години за земље Дунавске регије показује следеће: интраиндустријска размена је присутна код свих земаља (присуство извоза и увоза) Дунавске регије, осим код Црне Горе где је актуелна интериндустријска размена. Истовремена интер и интраиндустријска размена је код Румуније и БиХ.

Анализа спољне трговине пољопривредним производима и храном помоћу Грубел–Ллоудовог индекса показује да од укупно четрнаест земаља, чак једанаест има интраиндустријски карактер, а две имају интер и интраиндустријски карактер.

Закључак

Истраживањем компаративне предности извоза пољопривредних производа и хране земаља Дунавске регије указано је на постојање позитивне компаративне предности малог броја земаља. У међународној трговини пољопривредних производа и хране следећих земаља остварује се суфицит и позитивна компаративна предност (ПЦА): Мађарска, Србија, Молдавија, Украјина, Бугарска и Румунија. У анализираном периоду дошло је до повећања компаративне предности и конкурентности извоза пољопривредних производа и хране.

Резултати анализе специјализације у међународној трговини указују на постојање корелације између компаративне предности и интраиндустријске специјализације у спољнотрговинском промету. Може се закључити да је позитивна компаративна предност извоза пољопривредних производа и хране праћена интариндустријским карактером размене, што је резултат повећане отворености привреде, либерализације тржишта и повећања извоза.

Подаци о високом учешћу извоза пољопривредних производа и хране у укупном спољнотрговинском промету Србије и повећању компаративне предности извоза пољопривредних производа и хране, указују на значај инвестирања у развој пољопривредно – прехрамбене производње. Ниво специјализације у интраиндустријској трговини омогућује брз и ефикасан начин наступа домаћих предузећа на тржишту. У циљу стварања конкурентских производа потребан је креативан менаџмент. У наредном периоду потребно је унапредити конкурентност пољопривреде и прехрамбене индустрије путем повећања и измене производне структуре, повећањем приноса и продуктивности, унапређења организације и

интерне економије у пословању, постицајне аграрне политике, развоја органске производње, унапређења, развоја и понуде квалитетног високофиналног сертифициваног асортимана у складу са тражњом на светском тржишту.

Литература:

1. Balassa Bella, 1965, Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage, The Manchester School of Economic and Social Studies 33, No. 2, pp. 99–123.
2. Grubel Herbert and Lloyd Peter, 1975, Intra-industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products, Wiley, New York, pp. 123, 151.
3. Ignjatijević Svetlana, 2011, Komparativne prednosti agrara Srbije u spoljnoj trgovini, FIMEK, Novi Sad, str. 163–184.
4. International Trade Statistics 2010, World Trade Organization, Geneva, pp 164.
5. Pozicija Republike Srbije za učešće u izradi sveobuhvatne strategije EU za region Dunava, 2010, Vlada RS, Beograd, str.3.
6. www.comtrade.un.org

COMPARATIVE ADVANTAGE OF EXPORTS OF AGRICULTURAL PRODUCTS AND FOOD AND SERBIAN DANUBE COUNTRIES

Svetlana Ignjatijevic, Ivan Milojevic, Savo Ivancevic

Summary

The paper analyzes international trade in the Danube region. The case study is an analysis of comparative advantage and specialization in international trade in agricultural products, especially food Serbia and the Danube region. Dynamic structure is seen in foreign trade, comparative advantage in exports of agricultural products and food by applying methods and Balassa specialization in international trade using Grubel–Lloyd index of this.

The study found a positive comparative advantage in exports of agricultural products and food, Serbia, Moldova, Hungary, Ukraine, Bulgaria and Romania, and intra-industry nature of the exports of agricultural products and food in most countries of the Danube region. The production of agricultural products and food there is the potential to be exploited to improve competitive positions in the market. The basis of competitiveness should be recognizable quality products and brands.

Keywords: *international trade, export dynamism, Balassa index, the comparative advantage in exports of agricultural products and food, intra-industry trade.*